

IZVIĐANJE PRILIKA U OBITELJI I U KUĆI BUDUĆEG BRAČNOG DRUGA

JELA DUVNJAK

Franjevački muzej i galerija Gorica
80101 Livno
Gorička cesta bb

UDK: 392.4(497.5-3 Lika)

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 08. 06. 1999.
Prihvaćeno: 26. 07. 1999.

Istraživanja u Pazarištima pokazala su zanimljive i specifične oblike izviđanja prilika u kući i obitelji budućeg bračnog druga. Karakteristični nazivi prljačina i zagledačina u značenju izviđanja prilika u različitim oblicima poznati su samo u ličkih Bunjevaca (uz potvrde i u Srba u istome kraju), dok naziv prljačina nije poznat izvan ovih dijelova Like. U drugim krajevima Like naziv zagledačina ima i drukčija značenja, poput pokusne prosidbe, dogovora prije prosidbe, davanja konačnog odgovora i prave prosidbe. U daljnjim istraživanjima valjalo bi utvrditi što je utjecalo na korištenje istih ili srodnih naziva za različite običaje vezane uz predsvadbenu razdoblje i koja su područja Like tim procesima bila obuhvaćena.

Ključne riječi: svadbeni običaji / Lika

Polazište za razmatranje teme o izviđanju prilika u kući budućeg bračnog druga specifične su suvrstice te pojave zabilježene u većem dijelu Pazarišta. Na samom terenu utvrđene su razlike u kazivanjima, te se u skladu s tim, nakon sistematiziranja građe pokazalo da bi na istom terenu bilo potrebno podrobnije istraživanje. Proširivanjem razmatranja teme na šire područje Like produbile su se i razlike koje se u potpunosti ne mogu svesti pod istu pojavu. Tomu je opet pridonijelo i naše nepotpuno i nedovoljno precizno terensko istraživanje i oskudnost podataka u raspoloživoj građi (što se posebno odnosi na UEA, tema br. 120, pitanje br. 1 i 3a i b, premda su pitanja vezana uz ovu temu jasna i dovoljno precizna), te često izostavljanje datacije običaja i njegovih promjena, što je ostavilo neka pitanja otvorenima.

U razrađivanju teme izviđanja prilika u kući budućeg bračnog druga, posebno su pripomogli objavljeni izvori (Hećimović-Seselja, 1985; Japunčić, 1998), te rukopisna građa, osobito radovi Nade Kräusel (IEF rkp 218 i 288).

Budući da postoje razlike u vremenu izviđanja, a usko su vezane za prosidbu, izdvojila bih općenito tri stupnja toga običaja u Lici:

- izviđanje prije prosidbe;
- izviđanje kao jedan od oblika prosidbe;
- izviđanje nakon prosidbe ili davanja konačnog odgovora.

Jela Duvnjak: Izviđanje prilika u obitelji i u kući budućeg bračnog druga

Vrijeme izviđanja iznimno nije usko vezano uz to presvadbenu razdoblje. Tako se na području Pazarišta od 4 tipa izviđanja koje smo zabilježili, dva odnose na određene datume u godini, a potvrđeni su samo u Popovači te u Maloj i Velikoj Plani.

1) Momci izviđaju nakon Božića: na dan sv. Ivana: skupina momaka s pjesmom i tamburama ophodi selom zalazeći u djevojačke kuće, svaki u ruci nosi šibu te tako otresaju bor pod kojim se uvijek nalazila litra rakije. Po tome su vjerojatno dobili naziv *šibači*. Djevojku dečko, kojeg je odabrala, pita: *o'š prodat bor*, nakon čega ga sam raskiti, odnosno skida ukrase od kolača, oraha, jabuka i na kraju plati djevojci.

Tom prigodom ujedno gledaju kakva je *punica*, otac, općenito obitelj.

2) Izviđanje izvode djevojke u doba poklada (zagledačina u Velikoj Plani), kad maskirane obilaze kuće u kojima je momak za ženidbu i tako promatraju situaciju u obitelji.

Ako im se ne otvore vrata, zapjevaju:

Ova tete zatvorila vrata

k'o da nema na krevetu plata.

Ovo je ujedno i jedina situacija kada djevojka osobno odlazi u izviđanje u momkovu kuću na području Pazarišta. Koliko je zasad poznato, ona to ovako čini jedino u Pazarištima (Duvnjak, 1996; Sem. r. - EZ FFZ).

Za ostale dijelove Like nema podataka o ta dva tipa izviđanja, osim što u dolini Gacke i u okolici Perušića postoji naziv *šiškavci*, koji se odnosi na treći dan po Božiću, kad momci dolaze u djevojačku kuću i traže lješnjaka. Na vratima momci pjevaju pjesmu:

Otvor vrata djevojko od zlata!

I tvoja je majka otvarala i

I momcima lišnjake davala.

Idu od kuće do kuće gdje se nalaze djevojke (Ivančan, IEF rkp 286). U okolici Otočca spominje se još jedan naziv - *šikalci*. To su skupine mladića koji obilaze kuće u kojima su djevojke. Oni im čestitaju, a djevojke ih darivaju jabukama (Kräusel, IEF rkp 288). Slična pjesma zabilježena je i u okolici Brinja i Josipdola (Bonifačić Rožin, IEF rkp 279).

Dan 28. 12. bi se u Ivčević Kosi mogao nazvati danom momaka i djevojaka. Momci na *šibalice* posjećuju djevojke u njihovim kućama, koje rede već od jutra. *Na privis ili višalicu iznad peći objesit će djevojke sve najljepše što su otkale, splele, sašile i sprele. Škrinja je puna robe, sve je lijepo složeno, a pridel i priškrinjak pun je jabuka, lješnjaka i oraha. Nakičena ručna torbica puna je darova koje će djevojka dijeliti momcima. Prvi dolaze susjedovi dječaci. Lijepo su obučeni, u ruci im je drenov štap za obranu od pasa. Već oko 10 sati prije podne dolaze skupine momaka. Lijepo su obučeni, tamburaju i pjevaju. Preko ruke nose nadžak (kao mala sjekirica) ili kandžilik (svježi opleteni prut) i njime pucketaju da se čuje nadaleko.*

Šibalice ulaze samo u onu kuću gdje su djevojke. Domaćini ih lijepo prime, počaste ih, a djevojka svakomu daje šibalice tj. jabuke i lješnjake. Momci se zahvale, tamburaju, pjevaju i odlaze. Tako ide skupina za skupinom cijeli dan od jutra do ponoći.

Poslije šibalice momci u prelu pričaju što su vidjeli i doživjeli u šibalicama (Hećimović-Seselja, 1985:186).

Očito je riječ o suvrstici istoga običaja, s tom razlikom što je u Pazarištima naglašeno da je njegova svrha istodobno i izviđanje obiteljskih i imovinskih prilika.

3) Izviđanje prilika u momkovoju ili u djevojućinoju kući i obitelji za razliku od prethodna dva načina potvrđena su i u drugim područjima Like.

U Pazarištima se koriste dva naziva za izviđanje: *zagledačina* i/ili *prljačina*, koji mogu predstavljati istu ili različitu pojavu, ovisno o tome ide li se u momkovu, djevojućinu ili u obje kuće.

Postoje različita kazivanja i o samom značenju tih dvaju naziva: da ga uopće nije bilo u Dragi i Maloj Plani, da je to jedan običaj s dva naziva, s tim da se oba u Aleksinici i Maloj Plani odnose na odlazak u djevojke, a u Podastrani u momka.

Svaki se od tih dvaju naziva ipak češće koristi za različite oblike izviđanja:

- *zagledačina* je običaj odlaska djevojućinih roditelja u momkovu kuću, a *prljačina* momkovih u djevojućinu (Aleksinica);
- pod *zagledačinom* se podrazumijeva odlazak momkovih roditelja djevojci da vide čime joj obitelj raspolaze, a pod *prljačinom* odlazak djevojućinih roditelja (ili samo majke) u momkovu kuću da vide njegovo imovinsko stanje (Popovača);
- *zagledačina* je običaj odlaska djevojke u momkovu kuću u pokladno vrijeme da vidi kuću i svekrvu, a *prljačina* je dogovor o mirazu nakon čega slijedi ogledavanje (Velika Plana).

Isti naziv može značiti i različite običaje: momkovi najprije ispituju situaciju u djevojućinoju kući, odnosno nastoje utvrditi jesu li njezini voljni dati kćer, što bi zapravo bila pokusna prošnja. Potom njezini roditelji odlaze u njegovu kuću, a oba se običaja nazivaju *zagledačinom* (Draga).

ZAGLEDAČINA

Dakle, na području Pazarišta naziv *zagledačina* od sela do sela podrazumijeva različite vrste izviđanja s obzirom na to ide li se u momkovu kuću u Dragi, Aleksinici, Velikoj Plani, ili samo u djevojućinu u Dubravi, Kalinovači, Bakovcu (gdje se koristi naziv *zagledanje*), ili u obje kuće, gdje označava oba oblika izviđanja u Dragi, Muharevom Brijegu i u Velikoj Plani prema pojedinim kazivanjima (Duvnjak, 1996; Sem. r. - EZ FFZ).

Razmotrimo sada moguća značenja oba ova naziva i u drugim ličkim područjima. Uočavamo da se nazivom *zagledačina* u pojedinim selima označavaju različite vrste izviđanja.

Jela Duvnjak: Izviđanje prilika u obitelji i u kući budućeg bračnog druga

Samo u Srednjoj Gori kod Udbine *zagledanje* ima jedno od značenja koje je potvrđeno u Pazarištima. To može biti naziv koji se odnosi samo na (potajno) izviđanje prilika u kući buduće nevjeste dok kasniji posjeti imaju druge nazive, između ostalih i *prljanje*, kada djevojin otac dolazi u momkovu kuću radi ogledavanja prilika (UEA 635).

Zagledačina i njemu slični nazivi na ostalom području Like imaju i drukčije značenje:

a) U nekim krajevima to je svojevrsan način upoznavanja budućih bračnih drugova.

U primorsko-ličkih Bunjevaca *zagled* je upoznavanje ili *zagledanje* momka s djevojkom (Erdeljanović, 1930:230). U velebitskom kraju (...) *zagled je ponajviše predhodeće upoznavanje momka s djevojkom. Momci zagledaju djevojke ponajviše kod crkve, u kolu izmakom ljeta, početkom jeseni, oko Sv. Ilije, Mitrovdana, Arhandela, Lučin-dana, Svih Svetijeh, na sajmovima u crkvenim zborovima. Tada je ljetina dospjela i većim dijelom unešena, ima dakle troškova momka ženiti ili djevojku udati* (Bogišić, 1874:158).

Pojam očigledno ima korijene u samim naznakama početka braka odnosno onda *Kad se momak zagleda u curu i kad cura zavoli momka* (Grčević, ONŽO HAZU NZ sign. 21).

Cijelu godinu pazi se na zagledanje, najoštrije sa svih strana tj šalju kriomice za njom, kud ide žeti, kopati, grabiti, itd. u Žitniku (Rastevčić, 1940:166).

To može biti i nekom prigodom, odnosno blagdanom ili nedjeljom u kolu ispred crkve, kad se momak i djevojka oblače u svečanu nošnju (Hećimović-Seselja, 1985:153).

b) Katkada se nazivom *zagledačina* označava upoznavanje mladih s obitelji momka i/ili djevojke. Tako ona u Sv. Roku slijedi nakon roditeljskog pristanka: *Kod crkve, ili u djevojičnoj kući sada već sasvim javno, momak i njegova obitelj, braća, sestre, tete ili druga rodbina dolaze vidjeti djevojku. Blizu crkve, hvatajući se u kolo preko puta djevojci i razgovarajući iza kola s njezinom rodbinom, nastoje što više saznati o njoj, a i o njezinoj obitelji i rodu, o njihovu zdravlju i poštenju kroz više koljena. Djevojke oko vrata nose dukate - ošujate kao znak bogatstva, ali i nagovještaj da će ih donijeti i u dotu* (Japunčić, 1998:263).

U Ribniku, također u južnom dijelu Like, tom se prigodom susreću mladi s momkovim ili djevojinim roditeljima (UEA 788).

Riječ je dakle o svojevrsnom izviđanju na javnome mjestu da bi se razgledavali djevojka/momak i stjecala saznanja o osobinama njezina/njegova roda, premda u Sv. Roku djevojka dukatima oko vrata pokazuje da potječe iz imućnije obitelji.

c) Ponegdje je *zagledačina* zapravo dogovor prije prosidbe, premda su se prethodno ispitale prilike. Gotovo svugdje uz roditelje ide i sam momak (Saborsko, okolica Gospića, Korenice, Gračaca, D. Lapca i Udbine).¹

¹ UEA 1217, UEA 817, UEA 804, UEA 987, UEA 1022, UEA 210, UEA 1026, UEA 1318, UEA 574, UEA 1046, UEA 1252, UEA 1466, UEA 1513.

U području Velebita se za zaruke kaže da se ide na *zagled*, zbog straha od negativnog ishoda, pa će se tako reći da su djevojku samo došli vidjeti (Bogišić, 1874:168).

U istočnom dijelu Like (sela ispod Plješivice) *zagledačina* je prije svega značila samo ispitivanje djevojičina mišljenja nakon čega bi momak izvijestio djevojku kad će s roditeljima doći *na pitanje*. Darovi su gotovo isti kao i na samoj prosidbi, tek su nešto skromniji (Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ).²

Pretpostavljam da se u predhodnim slučajevima radi o nekakvom (pokusnom) obliku prosidbe.

d) Specifično značenje imaju *zagledi* u Polju, odnosno *ugledi* u Kompolju, gdje predstavljaju **predhodno upoznavanje momka s curom** (rijetko bi se ikad prije toga vidjeli), pri čemu se ne bi razgovaralo o prosidbi, nego bi se znalo da su došli pogledati djevojku. Ako bi pri tome jedna ili druga strana bila nezadovoljna, dalje od ovog se ne bi išlo (Grčević, ONŽO HAZU NZ sign. 21).

Dakle, naziv *zagledačina* i njegove varijante u značenju izviđanja prilika u kući budućeg bračnog druga, karakterističan je samo za područje Pazarišta, uz još samo jednu potvrdu iz okolice Udbine (UEA, 635).

PRLJAČINA

Taj je naziv usko vezan uz prethodni u jednom dijelu Pazarišta, jer se koristi u istim slučajevima kao i naziv *zagledačina*, ovisno o tome pohodi li se momkova, djevojičina ili obje kuće. Tu se oba naziva, kako smo vidjeli, katkad koriste u istome značenju, a katkad imaju isto značenje, ali se u nekim selima koristi naziv *zagledačina*, a u drugim *prljačina* (Duvnjak, 1996, Sem. r. - EZ FFZ).

U Sv. Roku, također u južnom dijelu Like, *prljačina* je *dio svadbenog običaja u kojem momkova rodbina dolazi u djevojičinu kuću kako bi doznala njezino imovno stanje, upoznala roditelje i provjerila što bi djevojka mogla donijeti u miraz. Isto to čine i djevojičini kako bi procijenili u kakvu im se kuću, obitelj, dite (kći) udaje* (Japunčić, 1998:363).

Izviđanje prilika prije prosidbe s nazivom *prljačina/prljanje* potvrđeno je još samo na području Gračaca i Udbine, dakle na jugu Like (UEA 804, UEA 860, UEA 987, UEA 1511). Na istome području smatra se iznimno i dogovorom prije prosidbe (UEA 635). Specifično značenje ima *prljačina* u Dubokom Dolu kod Gračaca, očito u vezi s običajem sklapanja nevjenčanog braka: *Prema dogovoru djevojka odlazi u ženikovu kuću. To se dešava nakon prošnje i zaruka* (UEA 1994).

U drugim krajevima Like taj naziv ima drukčija značenja.

Ako se momkovi i djevojičini roditelji u okolici Metka prije prošnje ne upoznaju, djevojičin otac prije nego što odobri udaju, odlazi *u prljanje*, odnosno obilazi momkovo

² Nema detaljnih podataka uz navedeno.

imanje. Na istom se području javlja i drugi naziv u istom značenju - *oblazačine* - pohod djevočininih roditelja momkovoju kući da bi se pregledavalo imanje te se ujedno dogovorile zaruke (Kräusel, IEF rkp 218).³

Sličnosti u običaju nalazimo i u drugom dijelu Like, odnosno u okolici Otočca pod nazivom *obilazak*, koji slijedi nekoliko dana nakon roditeljskog pristanka da udaju kćer. U ovakav pohod idu prije svega da bi vidjeli momkovo imanje. Ako su zadovoljni, nakon kratkog vremena doći će dvije žene koje će se dogovoriti s momkovim roditeljima, odnosno odrediti dan zaruka (Kräusel, IEF rkp 288).⁴

Na istom području, u Škarama, naziv *oblažaj* znači pohod djevočina oca momkovoju kući da bi se raspitao o njegovu imovinskom stanju (Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46).

O tome da je *prljačina* ponekad bila prilika da se djevojka zaprosi, svjedoče i dva podatka iz Gornjih Pazarišta.

Samo u jednom selu (Klancu) dobili smo opis običaja iz prošlog stoljeća. Po istom kazivanju *prljačina* je običaj odlaska u djevočinu kuću s ciljem da se izvide prilike u njezinoj kući, ispita koliko ima zemlje, blaga itd. Tom prigodom ide *dečko* i obvezno otac s još nekim od rodbine, uvijek na konjima. Kako je takav pohod najavljen i otvoren, time odmah iznose razlog svog dolaska. Momkov otac nastupa riječima: *Moj sin će se ženiti i mi smo došli u prljačinu*. Kad su zadovoljni onim što su vidjeli i ako se djevočinini slože, ugovara se miraz, koji je tradicijom utvrđen (krava, 5 ovaca, roba koja joj pripada, ormar, krevet i biljci). U doba kazivačine mladosti ovog običaja nije bilo jer se miraz ugovarao na *ugovoru* (prošnji).

U susjednom selu, Vranovini, to više poprima oblik same prosidbe jer momkovi po dolasku otvoreno ne kazuju razlog dolaska, nego to čine s izgovorom da traže ovcu i tek kasnije otvoreno nastupaju (kako se inače radi na *ugovoru*). U *prljačinu* dolaze momkovi roditelji s još 2-3 čovjeka iz sela noseći pečenje i piće. I sami kazivači naglašavaju da bi se tada mogla obaviti i prosidba. U tom slučaju djevojka daruje djevera, svekra i kuma.

U istom selu, prema kazivačima Anki i Milanu Krmpotiću: *momak i najbliža rodbina dolaze otvoreno pogledati što cura ima. Sprema se večera, a momak donosi vino i vrše se dogovori za svadbu. Kod svake se cure ide u prljačinu*.

Međutim, kako tvrde Marija i Frane Baričević, kod momka otvoreno idu djevočinini roditelji pogledati što ima od imanja i pritom se samo upoznaju, ne ugovara se svadba.

Spomenuti naziv mogao bi predstavljati i dogovor o mirazu, što se čini i na prošnji, nakon čega slijedi ogledavanje prilika (Velika Plana) (Duvnjak, 1996; Sem. r. - EZ FFZ).

³ U Pavlovcu je *prljanje* u istom značenju, ali nakon zaruka. *Obilazak* je 8 dana nakon zaruka, kad mladić djevojci nosi darove: robu, šarenice i biljac.

⁴ Na istom području taj naziv ima i druga značenja: 8 dana nakon zaruka svekrva i zaova idu u *oblačoj snaji*. Tom prilikom svekrva donosi kolač, pogaču ukrašenu jajima, vino i materijal za haljinu, a djevojka joj zauzvrat daruje tepih (Kräusel, IEF rkp 288).

Na samom jugu Ličkog polja, u selu Lovinac, prosidba je nazvana *prljačinom*. U prosidbu su išli momkovi roditelji i ponekad prijatelj (nakon 1930.). Sam momak je išao tek negdje iza Drugoga svjetskog rata. Nosila se litra rakije i nekoliko jabuka, a kako je selo bilo malo, tako se i sve saznalo, prosci se spremno očekivali, odnosno pripremala se hrana (zelje, meso, basa i mlijeko). Prosci su odmah iznosili razlog svojega dolaska, a djevojčini roditelji su odmah odgovarali. Dogovaraju se o mirazu - *prčiji*, kako inače biva u prosidbi (Strugar, 1998; Sem. r. - EZ FFZ).

Bez obzira na značenje naziva *prljačina*, može se uočiti da je on karakterističan za izrazitija bunjevačka područja Like, a poznat je i u susjednih Srba.

OSTALI NAZIVI ZA IZVIĐANJE PRILIKA U KUĆI I OBITELJI BUDUĆIH BRAČNIH DRUGOVA

Na sjevernom području Like pojavljuju se drugi nazivi za izviđanje prilika u kući budućeg bračnog druga, čije je značenje inače različito. U široj okolici Otočca to su *ugledi*, odnosno *ogledi* u okolici Ogulina.

Ugledi su u Kosinjskom Bakovcu mogli biti samo onda kad je djevojka iz drugog sela, da razgovaraju o budućoj udaji te o djevojčinoj i roditeljskoj suglasnosti. Idu mladoženja, otac, ujak i kolega i obično nose bocu rakije (Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ).

U Križkamenici ovom prigodom u kuću buduće nevjeste ide mladoženjina majka i njezina sestra ili kuma. Domaćini ih počaste jelom i pićem a djevojčina majka pokazuje što je spremila kćeri. Na kraju djevojka daruje svekrvu rupcem, kapicom i rupčićem, a budućem svekrvu pošalje ručnik, košulju, rupčić i crvenu jabuku. Svakoj se djevojci išlo u *uglede*. U Stajnici je to naziv za ispitivanje prilika u mladoženjinoj kući. Tom prigodom, uz imovinske prilike, nastoje se uočiti osobine ukućana. U *uglede* ide sama buduća snaha i njezina sestra ili nevista (Nožinić, NZ EZ FFZ 95).

Isti naziv se u Gackoj dolini spominje samo u kazivanju Josipa Štimca iz Sinca: *To je gdje će se mladi naći da se ugledaju, a od ugleda počinje brak. Moglo je biti i na sajmovima*. Inače nema posebnog naziva za izviđanje (Friščić et al., 1999:193; UEA 256).

U okolici Ogulina *ogledi* su tradicijski način upoznavanja mlade, odvijaju se čak i ako je momkovi roditelji već otprije poznaju. U ovom slučaju to nema značenje izviđanja prilika, u koje inače idu momkovi roditelji ili netko od njegove rodbine ako se obitelji prethodno ne poznaju. Ovdje je to nazvano *ugovorima* (Pascuttini, 1996; Sem. r. - EZ FFZ). Raspitivanje momkovich i djevojčinih roditelja te rodbine o momku i djevojci, jedan kazivač u istom je kraju nazvao *ogledima*, bez detaljnog opisa običaja (Marohnić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ).

U Ličkom Petrovu Selu nema izviđanja prilika, ali momak s ocem prije prosidbe dolazi u djevojke u *oglede* (UEA 176). Isto je i u okolici Srba, s tim što ovdje ne ide momak, nego samo njegovi roditelji (UEA 211).

Prema tome, navedeni nazivi, premda u osnovi slični, razlikuju se, a niti jedan naziv nema sasvim isto značenje u svim područjima. Uočljivo je katkad i preklapanje u nazivima i značenju pojedinih oblika izviđanja.

U Okolici Donjeg Lapca izviđanje se naziva *provjera* i *posjeti*, te *namjera* u okolici Udbine (UEA 1026, UEA 816, UEA1318).

SVRHA IZVIĐANJA

Svim predhodnim oblicima zajedničko je da se pozornost obraća na drugu obitelj, no pojedinosti na koje se pritom osobito gleda, razlikuju se od sela do sela i od kraja do kraja.

1) Najčešće se promatraju **imovinske prilike** u Pazarištima: zemlja, blago, kuća, bogatstvo (Vranovina, Klanac), gleda se kamo odlazi kćer (Podastrana, Lug) i kako će živjeti (Draga). U Klancu se spominje da bi katkad siromašan momak pokazao bogatiju kuću umjesto svoje siromašnije (Duvnjak, 1996, Sem. - EZ FFZ).

U većini slučajeva nije istaknuto što se gleda, osim u Sv. Roku, gdje se naglašava da djevojčini odlaze u momkovu kuću da bi procijenili u kakvu im se kuću i obitelj *dite* udaje (Japunčić, 1998:363).⁵

2) Sljedeća bitna stvar je **ocijenjivanje obitelji** (Mala Plana), prije svega kakva je mladićeva majka i kako je hranila djecu (Aleksinica), odnosno kakva je djevojčina majka i je li mogla dobiti djecu (Bakovac, Ivčević Kosa). U Kalinovači se gledala najuža djevojčina rodbina, a u Muharevu Brijegu šira obitelj: rođaci i preci u obje kuće. Eventualne bolesti gledale su se samo u Aleksinici (Duvnjak, 1996, Sem. r. - EZ FFZ).

Djevojčini roditelji paze u kakvu krv ide njihova kći, da to nije rasipna kuća i kako njegovi žive (Hećimović-Seselja, 1985:153). U ostalim izvorima takvi podaci nisu istaknuti.

Momkovi izvidnici u djevojčinih se ukucana raspituju o zdravlju, radu, poštenju kroz više koljena, a pogotovo se obraća pažnja na majku, jer se kaže: *Gledaj majku, a uzmi kćer* ili *Majka udaje kćerku* (Hećimović-Seselja, 1985:153; Rastevčić, 1940:166; Japunčić, 1998:363; Friščić et al., 1999:193).

3) Osobne karakteristike momka i djevojke:

Pozornost se obraćala na fizički izgled u Kalinovači i na djevojčinu marljivost u Aleksinici (Duvnjak, 1996; Sem. r. - EZ FFZ).

U Kosinjskom Bakovcu djevojka je trebala biti *prava*, odnosno da nije na zlu glasu, u Žitniku je bilo važno da su joj ruke pune žuljeva i ispucane, tek tada bi se reklo da je dobra prilika, u suprotnom bi se reklo: *Bježi brate nije ova za te, već ti snubi, koja posao ljubi* (Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Rastevčić, 1940:166).

⁵ U većini se izvora ne precizira na što se prigodom izviđanja obraća pozornost u momkovoj kući (Kräusel, IEF rkp 218; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Friščić et al., 1999:193); odnosno djevojčinoj (Japunčić, 1998:363; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Friščić et al., 1999:193).

Za djevojku se u Ivčević Kosi pita: *je li pogana, da li joj je meka ili ajdučka krv* (Hećimović-Seselja, 1985:153).

Kod momka se gledalo da je vrijedan, pošten, zdrav u Kosinjskom Bakovcu, te da je gospodaran u Ivčević Kosi (Selišek, 1996; Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985:153).

I o ovim osobinama budućeg bračnog druga nema podataka u drugim izvorima.

4) **Miraz** se u Pazarištima (Draga, Velika Plana, Vranovina) dogovara za izviđanja prilika. Uz to se ponegdje gledao i djevojčin ručni rad, odnosno s koliko *biljca* i *šarenica* raspoláže (Podastrana). U prošlom stoljeću u Klancu se miraz dogovarao u *prljačini*, a u novije doba to se obavljalo na *ugovoru* (prosidbi), dok je u Velikoj Plani *prljačina* zapravo dogovor o mirazu (Duvnjak, 1996; Sem. r. - EZ FFZ).

O mirazu se ovom prigodom dogovara i u drugim krajevima Like: Kopolju, u Sv. Roku i u Lovincu, jer je to istodobno bila i prosidba (Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21; Japunčić, 1998:363; Strugar, 1998, Sem. r. - EZ FFZ). U Kosinjskom Bakovcu pita se koliko i što bi njezini dali za *dotu*, dok u Križkamenici djevojčina majka pokazuje momkovo što je spremila za djevojku (Selišek, 1996; Sem. r. - EZ FFZ; Nožinić, EZ FFZ NR 95).

TKO OBAVLJA IZVIĐANJA PRILIKA

Budući da se izviđanje prilika najčešće događa u djevojčinoj kući, češće to obavlja netko iz momkove kuće.

Na području Pazarišta nema posebnog naziva za osobu koja to obavlja. Zanimljivo je da se naziv *uhodnice*, zabilježen u okolici Gospića i *uhode* u okolici Ogulina, pojavljuju i u drugom dijelu Like, u Korenici, gdje nalazimo i druge nazive - *mukteldžije*, *prosci* (UEA 500, UEA 573, UEA 817, UEA 175, UEA 1252, UEA 507, UEA 574).

Na području Otočca to su *izvidnice*, *Udbine namjernici* i *zagledači*, *Perušića provodadžinke* i *Gospića uružnjakuše* (Selišek, 1996; Sem. r. - EZ FFZ; Friščić et al., 1999:193; Vedriš, 1998; Sem. r. - EZ FFZ; UEA 1264, UEA 635, UEA 2055).

Nema gotovo nikakvih podataka o takvim osobama, osim za *provodadžinke* iz okolice Perušića. To su bile žene iz sela *koje su znale dobro govoriti* ili je to mogao biti netko od rodbine, rijetko muškarac. U selu su bile ugledne i cijenjene osobe, a za nagradu su dobivale *šarenicu*. One su inače posredovale između dviju obitelji i kad bi postigli dogovor sa djevojčinih roditeljima, počelo bi se s pripremama za svadbu (Vedriš, 1998; Sem. r. - EZ FFZ).

U Pazarištima su izviđanje najčešće obavljali roditelji, zatim rodbina: strina, kum, kuma, tetka, ujak ili netko iz sela u Aleksinici, a u Podastrani brat, stric, tetka i kum, susjedi i prijatelji. Momak je mogao ići i sam u Bakovcu, a u Aleksinici ju je

tom prigodom mogao i zaprositi. U nekim je primjerima išao i s roditeljima i s ostalima koji su išli u izviđanje.⁶

Prije prosidbe je u ogledavanje u Škarama kod Otočca išao djevojčin otac da bi se raspitao o momkovu imovinskom stanju, a da prije toga nitko od njegovih nije dolazio u djevojčinu kuću (Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46).

Djevojčina strana išla je ponegdje u ogledavanje prilika nakon prosidbe, točnije nakon konačnog odgovora (Kräusel, IEF rkp 218, Kräusel, IEF rkp 288).

U Sv. Roku je to bio uzvratni posjet djevojčinih roditelja (Japunčić, 1998:363).

Djevojka u izviđanje nije smjela ići u Kalinovači, a u Maloj Plani samo ako je trudna, ali se zato u istom selu kaže: *Teško zemlji kuda vojska prođe i curi koja trudna dođe*. Mogla je to činiti sama potajno u doba poklada u Popovači, Maloj i Velikoj Plani (Duvnjak, 1996; Sem. r. - EZ FFZ).

Da je djevojka bila dužna ići u momkovu kuću radi ogledavanja, spominje se samo u Stajnici kod Brinja. Išla bi u pratnji sestre ili neviste, koje će darivati maramom, te tom prigodom nastoji uočiti materijalnu situaciju, osobine ukućana i momka (Nožinić, EZ FFZ NR 95). To je činila samo da bi upoznala momkove roditelje (u ogulinskom kraju), bez obzira jesu li se prije toga poznavali, a u okolici Otočca samo u pratnji roditelja (Pascuttini, 1996; Sem. r. - EZ FFZ; Friščić et al., 1999:193).

KAKO SU SE IZVIDALE PRILIKE

U različitim krajevima Like ispitivanje prilika moglo je biti i javno⁷ i tajno⁸. Često nije moguće sasvim pouzdano utvrditi koji se od ova dva načina rabi u pojedinim slučajevima, budući da to u nazivima često nije ni istaknuto ni opisano.

U Klancu i Vranovini to je bio otvoreni dolazak, dok su u drugim mjestima Pazarišta dolazili tajno i kao razlog svojeg dolaska spominjali su katkad kupovinu krave (Podastrana, Vranovina - prema jednom kazivanju). U nekim prigodama razlog dolaska nije se isticao, već se obavljao potpuno tajno (Mala i Velika Plana, Aleksinica, Bakovac) (Duvnjak, 1996; Sem. r. - EZ FFZ).

U Kosinjskom Bakovcu četvrtak je bio dan u kojem se izviđalo, jer se smatrao sretnim danom za poslove (Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ).

U drugim izvorima takve se pojedinosti ne spominju.

⁶ Djevojka se pohodila i u nekim drugim prigodama kad nije sasvim jasno je li riječ o izviđanju prilika: kada je već gotovo izviđanje te slijedi dogovor, odnosno riječ je o *zagledanju* prije prosidbe u okolici Gračaca i Korenice (UEA 817, UEA 860); u Lovincu i Kompolju naziv *prljačina* znači prosidbu (Strugar, 1998; Sem. r. - EZ FFZ; Grčević, ONŽO HAZU NZ sign. 21); kad su već obavljene zaruke, momak bi dolazio u *obilazak* i donosio darove djevojci u okolici Metka (Kräusel, IEF rkp 218).

⁷ Japunčić, 1998: 363; Vedriš, 1998; Sem. r. - EZ FFZ; Pascuttini, 1996; Sem. r. - EZ FFZ; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; Nožinić; EZ FFZ NR 95; Friščić et al., 1999:193; UEA 210.

⁸ Marohnić, 1997; Sem. r. - EZ FFZ; Friščić, et. al. 1999: 193; UEA 573; UEA 574; UEA 579; UEA 635; UEA 817; UEA 860; UEA 551; UEA 2151, UEA 987; UEA 1026; UEA 1264; UEA 1318; UEA 1368; UEA 1466; UEA 1510.

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Istraživanja u Pazarištima pokazala su zanimljive oblike izviđanja prilika u kući i obitelji budućeg bračnog druga. Sasvim su specifični oblici izviđanja uz određene godišnje običaje (dan sv. Ivana nakon Božića i na poklade), za kakve u drugim krajevima zasad nema potvrda.

Dva naziva *zagledačina* i *prljačina* koriste se katkad i istodobno za istu pojavu, a mogu imati i isto značenje, ali se u nekim selima koristi naziv *zagledačina* za izviđanje prilika u djevojčinoj kući, a u drugim za istu pojavu *prljačina* ili obrnuto.

Takvo značenje tih dvaju naziva karakteristično je upravo za područje Pazarišta, a tek je jedna potvrda u okolici Udbine.

Naziv *zagledačina* kao oznaka za pokusnu prosidbu koristi se samo u selu Draga u Pazarištima i u drugim južnim krajevima Like.

Zagledačina ima značenje upoznavanja budućih bračnih drugova, a katkad i upoznavanje mladih s obitelji momka i/ili djevojke (u Velebitskom kraju, okolici Perušića, Gospića i Otočca).

Naziv *prljačina* u značenju izviđanja prilika karakterističan je za bunjevačka područja Like (Pazarišta, Sv. Rok), a poznat je i u susjednim područjima s pretežno srpskim stanovništvom. U nekim mjestima Pazarišta, prema pojedinim kazivanjima i u Lovincu, taj se običaj spaja s prosidbom pa se pritom obavljaju dogovori o mirazu. Tako se u Lovincu *prljačina* naziva prosidbom.

U Lici su sporadično za izviđanje prilika potvrđeni i nazivi: *ugledi*, *ogledi*, *obilazak*, koji također poput naziva *zagledačina* i *prljačina* imaju i drukčija značenja.

Utvrđene razlike u nazivima i značenju pojedinih pojava vezanih uz izviđanje situacije u kući budućeg bračnog druga (imovinske prilike, osobine djevojke, majke i obitelji uopće), kao i upoznavanje mladih i obitelji, očito su odraz etnokulturnih prožimanja u Lici tijekom povijesti (osobito nakon turskih prodiranja u ove hrvatske krajeve).

Karakteristični nazivi *prljačina* i *zagledačina* u značenju izviđanja prilika u različitim oblicima poznat je samo u ličkih Bunjevaca (uz potvrde i u Srba u istome kraju), dok naziv *prljačina* nije poznat izvan ovih dijelova Like.

Polazeći od pojave izviđanja prilika na području Like, pokazalo se da isti nazivi koji se koriste za označavanje te pojave imaju i druga značenja, poput pokusne prosidbe, dogovora prije prosidbe, davanja konačnog odgovora i prave prosidbe. U skladu s tim, razjašnjenje ovog pitanja zahtijevalo bi detaljnije istraživanje kojim bi se obuhvatile i spomenute pojave da bi se utvrdilo kakvi su procesi utjecali na korištenje istih ili srodnih naziva za različite običaje vezane uz predsvadbenu razdoblje i koja su područja Like tim procesima bila zahvaćena.

INVESTIGATION OF THE CIRCUMSTANCES IN THE HOUSE AND FAMILY OF THE FUTURE SPOUSE

Summary

The research in Pazarišta has shown interesting forms of the investigation of the circumstances in the house and the family of the future spouse. Very specific forms of investigation connected to annual customs (on the day of St. John after the Christmas and during Carnival days), have not been confirmed in other areas.

Two terms *zagledačina* and *prljačina* are sometimes used even at the same time for the same phenomenon, and can have the same meaning, too. However, in some villages the term *zagledačina* is used for investigation of the circumstances in the girl or boy's house, and in the other the term *prljačina* is used for the same phenomenon. This meaning of the two terms is characteristic for the area of Pazarišta, and there is only one confirmation of the same phenomenon in the neighbourhood of Udbine.

The term *zagledačina* meaning a trial asking in marriage is used only in the village of Draga in Pazarišta and in other southern areas of Lika. *Zagledačina* also has another meaning of getting to know of future spouses, and sometimes getting acquainted of the youth with the family of boy and/or girl (in the area of Velebit, in the neighbourhood of Perušić, Gospić and Otočac).

The term *prljačina* meaning investigation of the circumstances is characteristic for Bunjevci areas in Lika (Pazarišta, Sv. Rok), and is also known in the neighbourhood areas with prevailing Serb population. According to individual narration, in some places of Pazarišta and in Lovinac, this custom is linked to the asking in marriage so also the agreements on the dowry are being made. Thus in Lovinac *prljačina* is the term for asking in marriage.

In Lika, the following terms for investigation of the circumstances: *ugledi*, *ogledi*, *obilazak* are also sporadically confirmed which, like the terms *zagledačina* and *prljačina* have other meanings as well.

The found differences in terms and meaning of some phenomena related to investigation of circumstances in the house of the future spouse (properties, the characteristics of the girl, the mother and the family in general), as well as the getting acquainted of the youth and the family are obviously reflection of the ethno-cultural permeation in the area of Lika during history (especially after the Turkish penetration into these Croatian territories). Characteristic terms *prljačina* and *zagledačina* meaning investigation of circumstances in various forms is known only with Bunjevci in Lika (with the confirmations with Serbs in the same area), while the term *prljačina* is not known outside these parts of Lika.

Starting from the appearance of investigation of circumstances in the area of Lika, it has been shown that the same terms used to mark those phenomena also have other meanings like trial asking in marriage, agreement before asking in marriage,

giving the final answer and real asking in marriage. Accordingly, clarification of this issue would demand first of all a more detailed research, which would encompass the mentioned phenomena as well, in order to identify what processes had the impact on the phenomenon of using the same or related terms for different customs related to pre-marital period, and which parts of Lika were encompassed by these processes.

Translated by Snježana Ivanović

Keywords: wedding customs / Lika